

מגדבורג, 27 ביוני 1942

ארנו יקירי!

המכתב האחרון שקיבלנו ממך היה מנובמבר 1940. זה היה מכתב לאמא לרגל יום הולדתה והגיע בזמן הנכון. אמא היתה מאושרת מאוד מן המילים הלבביות שמצאת בשבילה, וכולנו שמחנו עמה. ואמנם אין אמא טובה ממנה עלי אדמות, אמא כמו שהיתה לכם, והרבה דמעות זרמו בגינך. אבל אמא היא גם אישה אמיצה מאוד, גם היום. הכאבים והסבל שידעה אמא עד עצם היום הזה הביאו לה כבר מזמן את השם "עתירת הכאב שלנו". אבל אמא מוכנה תמיד להילחם בכל מה שמעיף אותה, ופעם אחר פעם היא משנסת מותניה כדי להתמודד עם החיים, מופת מאיר של נאמנות לחובה ושל כוח מעשה! אמא עובדת מזה קרוב לשנתיים בבית חרושת לשקים של מקס באהר. לפני חודשיים קרתה לה תאונה. היא נפלה בצורה כה בלתי מוצלחת, עד שהיתה רתוקה למיטה במשך שבועה שבועות, וגם עכשיו טרם החלימה. אבל אנחנו מקווים שהכל יסתדר בקרוב. כפי שכבר אמרתי בפתח מכתבי, מכתבך האחרון היה מנובמבר 1940. אנחנו נמצאים אפוא בלי ידיעה ממך כבר שנה וחצי, למרות שאמריקה הצטרפה למלחמה רק שנה אחר כך. אין לנו הסבר לשתיקתך. איננו יכולים להניח שהיתה זאת הזנחה מצדך. אבל אם זאת היתה הסיבה למרות הכל, אנחנו סולחים לך בשעה זו.

אינני יודע מתי המכתב הזה יגיע לידיך. אולי מאורעות המלחמה הביאו גם אותך לארצות זרות, אולי, אולי אתה חייב להשתתף במלחמה באופן פעיל. ואתה תלמד להכיר את זוועות המלחמה, שבכל מקום הן אותן זוועות, בין כאן בין שם, בין שאומות תרבותיות כביכול ובין שאומות פראיות יש להן סיבות משלהן לעשות את מלחמותיהן. זאת שעה קשה בשבילי, שבה אני כותב לך את המכתב הזה. כי עלי להניח שהוא יהיה האחרון בחיינו. איננו רוצים להתלונן על כך, בני היקר, אלא לשאת בכבוד את שהועיד לנו הגורל לשאת. דומני שנשאנו את חיינו בכבוד, ואנו רוצים, אם לא יתאפשר אחרת, לקבל כך גם את המוות.

כן, אולי עלינו להודות להשגחה העליונה על שהעניקה לנו עוד שנים רבות כל כך, שבהן יכולנו ללכת בדרכי החיים בלא עוררין, בעוד שמאות אלפי אחים לסבל מצאו כבר מזמן קץ מר ונמהר. אולי ירגיע אותך לשמוע את האמת, והיא, שבכל השנים הארוכות שאינך עמנו לא סבלנו כל מצוקה. תמיד היתה לנו עבודה ולחם לאכול, וחיינו באין מפריע. שנת 1942 מתחה גם כאן קו של סיוס. אפשרויות החיים שלנו הוגבלו מאוד על-ידי אינספור צווים וחוקים, ואינך יכול עוד לעשות צעד אחד בלי להיתקל במוקש. העבודה הולכת ונעשית קשה עלינו בגלל אינספור איסורים חסרי היגיון, כמו הנסיעה בחשמלית למקום העבודה, מרחק גדול ככל שיהיה. ההינפשות הצנועה ביותר אינה אפשרית, כיוון שנאסר עלינו לדרוך

על מדידות ולבקר בקולנוע. שלא לדבר על עניין התזונה. עכשיו, כדבר האחרון, מחכה לנו הגירוש לפולין, שם נמצא את קברנו. אבל עליך לדעת, שגם בשעה זו אנחנו נמצאים אתך ברוחנו, שתמיד נימצא אתך. תמיד שמחתי מאוד כששמעתי מפיך, בשנות ילדותך, שאבא שלך הוא החבר הכי טוב שלך. היינו יוצאים לטייל ביערות היפים ליד מוזר (Möser), ואתה אחזת בכוח בשרוול המעיל שלי. כעת חלפו שמונה שנים מאז אותם זמנים! ככל שקשה עלינו הפרדה ממך, איננו מצטערים על ששלחנו אותך אל מעבר לאגם הגדול. כי הודות לכך נמלטת מדברים שונים כאן. היום אתה בן 21 והיית לגבר. לכן שא גם את גורלך שלך והתמודד עמו כגבר! אל תניח לעובדה שהגורל פגע קשות ביקירך לדכא את רוחך. כי האנושות כולה נפגעה והוכתה קשות! הילחם ושמור על לב שמח. אל תחשוב שבכך אתה עושה עוול ליקירך. היה סמוך ובטוח שגם אצלנו, למרות כל הסבל, השמחה לא נעלמה. לכך דואגת אחותך היקרה. כל עוד היית בחסותנו, היית ילד טוב, והיית ראוי לאהבת כולנו. היה לך אופי ישר והגון. ואנו מקווים כי לא השתנית במובן זה. הישאר הגון במעשה וברוח! התרחק מכל זוהמה, יהא צבעה אשר יהא! למד כראוי ותמיד תרוויח את לחם יומך! היום עובר על העולם גל של שנאה נגד גרמניה. אל תתן לגל השנאה הזה לסחוף אותך. כי אנו איננו היחידים שנגזר עליהם לסבול! גם מיליוני גרמנים טובים לא שפר עליהם גורלם. אם תשחה עם גל השנאה הזה נגד גרמניה, תפגע בכך גם בידי הוריק, ששמרו לנו על ידידותם עד עצם היום הזה ועל-ידי כך נטלו עליהם ברצון סיכון כבד. לידידי היקר, הכומר ראדקה ומשפחתו, שממנו תקבל את המכתב הזה וכמה דברים אחרים, אתה חב תודה לעולם. גם את פאול ואת הדודה ליזכן אסור לך לשכוח. כולם תרמו את תרומתם לעשות את חיינו לנסבלים. ועוד עצה טובה אחת אני נותן לך: היה אזרח טוב לארצך, אך אל תעסוק בפוליטיקה. אני סבור היום שיהודים שעוסקים בפוליטיקה הם הקברנים של עמם. מעולם לא החשבתי ביותר את דת האותיות. אף-על-פי-כן אני חושב שאין דבר שקורה באופן מקרי, שמאחורי כל המתרחש טמונה משמעות העמוקה, שקצרי רואי אינם מבחינים בה. גם גורלנו שלנו ניתן לנו אפוא כבר בעריסה. איננו יכולים לחמוק מן הגורל הזה, כל כמה שלא ניאבק בו. עלינו ללכת בדרך שהתווה לנו עד סופה.

בינינו, ילדי היקר, משתרעים ארצות וימים רחבי ידיים. אולי לא נתראה עוד לעולם. אבל ברוחי אני מחבק אותך ומניח את ידי על ראשך ומעניק לך מרחוק ברכת אב, את הברכה שבה בירכו אבותינו את ילדיהם מקדמת דנא: "יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחונך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום!" אמן.

באהבה ובנאמנות

אביך יוליוס יוזף

אמא עוד תכתוב לך בנפרד. התלתל המצורף הוא של אמא, אני גזתי אותו בשנת 1919.